

MARKO GAGIĆ
KATEDRA ZA ORIJENTALISTIKU
FILOLOŠKI FAKULTET
UNIVERZITETA U BEOGRADU

BILJKA KAT KAO KULTURNI FENOMEN JEMENSKOG NARODA

Oblast Južne Arabije predstavlja staro civilizacijsko jezgro iz kojeg je kroz istoriju razvijena bogata kultura koja se, delimično i zbog svoje geografske izolovanosti, umnogome razlikuje od drugih kultura arapskog sveta. Žvakanje biljke kat je iz više razloga jedno od njenih upečatljivijih obeležja, pre svega zbog važnosti koje ima u jemenskom društvu, ali i zbog brojnih polemika koje otvara, budući da je kat u većini zemalja okarakterisan kao narkotik. Tekst pod naslovom „Biljka kat kao kulturni fenomen jemenskog naroda” bavi se nekim aspektima konzumiranja lišća ove biljke, a u cilju upoznavanja čitalaca važnim delom jemenke kulture, ali i potencijalnim opasnostima, koje su njegova direktna ili indirektna posledica.

Ključne reči: kat, Jemen, Sana, kultura, narkotik

1. Uvod

Republika Jemen, država koja se nalazi na jugu Arabijskog poluostrva, naspram Roga Afrike, u poslednje vreme najčešće se spominje u kontekstu političkih problema. Južna Arabija generalno predstavlja politički nestabilno područje, pa su tako u njenoj istoriji veoma retki duži periodi bez sukoba.

Na teritoriji današnjeg Jemena su se rađale i nestajale brojne civilizacije, koje su ostavljale bogato kulturno-istorijsko nasleđe. Uprkos čestim ratovima, bilo međusobnim, bilo protiv osvajača, jemenski narod je očuvao i veliki broj običaja, karakterističnih samo za njih.

* covjecijaribica@gmail.com

Jedan od, može se reći, najproblematičnijih običaja je žvakanje lišća biljke kat, koja se u većini zemalja sveta svrstava u narkotike i njena upotreba je zabranjena zakonom. Ipak, činjenica da je kat zakonom zabranjen u skoro svim većinski muslimanskim zemljama, kao i u mnogim drugim državama, ne sprečava većinu odraslih Jemenaca da ga konzumira svakodnevno. Zvanične statistike trenutno ne postoje, ali prema pojedinim procenama skoro 90% odraslih muškaraca svakodnevno žvaće kat, ali i 50% odraslih žena kao i 15–20% dece mlađe od dvanaest godina.¹

Ovo istraživanje ima za cilj da kroz predstavljanje biljke kat, njenog dejstva, kao i uloge koju igra u svakodnevnom životu Jemenaca, približi čitaocu jedan važan deo jemenske kulture. U istraživanju su korišćeni izvori na arapskom i engleskom jeziku, dok je i sam autor rada sproveo dve kraće terenske studije 2006. i 2009. godine u Sani i oblastima severno od glavnog grada Jemena. Tokom ta dva boravka u Jemenu, autor je imao priliku da direktno posmatra, pa i učestvuje, u tradicionalnim kat seansama, što mu je pomoglo u shvatanju uloge ove biljke u jemenskom društvu.

Pre nego što pređemo na glavni deo rada, želimo da razjasnimo eventualne zabune u vezi sa imenom biljke kat. Naime, za ovu biljku se koriste različita imena. U indoevropskim jezicima generalno je prihvaćen arapski naziv kat (*qāt*). Međutim, ovo ime se u pisanoj formi neretko pojavljuje i u varijanti *khat*. Prema najrelevantnijim sistemima transkripcije, arapsko slovo *qāf* (uvulo-velarni ploziv) transkribuje se kao *q*. Ukoliko je nešto transkribovano sa arapskog kao *kh*, to najverovatnije znači da se radi o arpskom tvrdom bezvučnom velarnom frikativu *ħ*, a ne o uvulo-velarnom plozivu *q*. Dakle, reč *khat* bi se mogla pročitati i kao *hat* (*hāt*), što ne mora nužno biti nepravilno, ali je u Jemenu kat (*qāt*), odnosno *gat* (*gāt*)² u nekim delovima zemlje, svakako najdominantnija, i jedina varijanta sa kojim se autor susretao. U Istočnoj Africi, gde se kat takođe konzumira, postoje i drugi izrazi, kao, na primer, *džad* (*ḡād*) na somalijskom jeziku.

2. Istorija i poreklo

Kat (*Catha edulis*) je zimzelena žbunasta biljka, koja najčešće raste u Istočnoj Africi i na jugu Arabijskog poluostrva. Pretpostavlja se da je prvo kultivisan u Etiopiji, a da je vrlo brzo počeo da se uzgaja i u Dži-

¹ <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/> – pristupljeno 02. 11. 2015.

² Ovo je uobičajena promena ovog glasa, koja se dešava i u nekim drugim zemljama arapskog sveta.

butiju, Somaliji i na Arabijskom poluostrvu. Ova biljka takođe raste i u Keniji, Ugandi, Kongou, Malaviju, Zimbabveu, Zambiji i Južnoj Africi. Dakle, kat je pretežno afrička biljka i van Afrike se praktično samo u Jemenu koristi³. Kao takav, kat predstavlja jedan u nizu afričkih elemenata u jemenskoj kulturi. Inače, najraniji istorijski podaci o katu u Jemenu nam dolaze od istoričara Ibn Fadlaha al-Umarija.⁴ Al-Umari govori o biljci čije se najbolje lišće žvaće zarad povećanja budnosti, poboljšanja pamćenja, opuštanja i kako bi se smanjila potreba za snom, hranom i seksom. Ovaj istoričar u daljem opisu kaže da biljka ima veću i manju varijantu i da joj list podseća na list narandže. Iz ovog opisa je jasno da al-Umari govori o katu.

Pretpostavlja se da je širenje kata u Jemenu počelo u južnom delu planinskog dela zemlje, u okolini grada Taiz (Ta'iz). Naime, planinski deo Jemena (od Taiza ka severu, sve do granice sa Saudijskom Arabijom) je povoljan za uzgajanje kata, budući da katu ne odgovaraju velike vrućine koje vladaju u priobalnim područjima. Jemenski pesnik al-Baraduni⁵ smatrao je da je kat u Jemenu prvo uzgajan na planini Džabal Sabr (Ġabal Šabr), odmah iznad Taiza. Kat iz regiona Džabal Sabra se i danas smatra među najboljim u Jemenu. Pretpostavlja se da su kat u početku koristili sufijski mistici, koji su ga cenili zbog stimulativnog dejstva. Verovatno je isprva bio uzgajan u baštama i bio korišten od strane odabranog broja ljudi. S vremenom se, međutim, tržište proširilo i praktično pokrilo čitavu teritoriju Jemena (Varisco 2009).

3. Kat danas

Kat danas stiže na pijace iz skoro svih delova nekadašnjeg Severnog Jemena i to sa obronaka planina viših od 1000 metara, a distribucija mora biti obavljena brzo jer se kat mora potrošiti najviše nekoliko dana posle branja, kako se lišće ne bi osušilo.

Potražnja je ogromna pa se procenjuje da najmanje tri četvrtine odraslih muškaraca svakodnevno žvaće kat, i to u periodu ne kraćem od pet sati, dok neke procene govore i o većim procentima (strana 1). Takođe postoje svedočanstva koja govore o tome da prosečan Jemenac na kat troši između četvrtine i trećine godišnjih primanja.⁶ Ovi podaci

³ Ili od strane jemenske dijaspore.

⁴ *Šihāb al-Dīn 'Ibn Faḍl 'Allah al-'Umārī* (1301–1349) – Arapski istoričar, rođen u Damasku.

⁵ 'Abdullah al-Baraddūni – Jemenski pesnik i pisac (1929–1999) rođen u provinciji Damar.

⁶ <http://www.theguardian.com/world/2008/aug/12/yemen> – pristupljeno 02. 11. 2015.

jasno govore o masovnosti korišćenja kata u Jemenu, ali takođe se iz njih može izvući zaključak i da je uzgoj ove biljke odličan potencijalni izvor primanja za poljoprivredna gazdinstva. Činjenica da je kat vrsta narkotika nema dovoljnu težinu da odvraća Jemence od navike žvakanja. Takođe, uzaludno je apsurdno i koristiti argument da islam brani upotrebu opojnih sredstava, jer veliki broj uglednih verskih učenjaka takođe koristi kat.⁷

Postoje brojni podaci koji slikovito govore o tome koliko Jemenci ozbiljno shvataju kat i sam ritual žvakanja. Recimo, istraživanje USAID-a o korupciji u Jemenu govori o tome da ishodi pojedinih suđenja dobijaju svoj epilog tokom neformalnih razgovora na kat seansama (Robinson, Wilcox, Carpenter, al-Iryani 2006: 14). Pored toga, i kada je u pitanju jemensko običajno pravo (ar. *'urf*), situacija je slična. Naime, u Jemenu je plemenski sistem izuzetno snažan, u pojedinim delovima zemlje je vrlo uticajan i to u meri da predstavlja politički mehanizam paralelan državnom. Primera radi, i građanski rat iz šezdesetih godina 20. veka imao je, između ostalog, i plemenski karakter, pa su tako neka plemena podržavala svrgnutog imama, dok su druga bila za uspostavljanje republike. I pored uključenosti stranih sila u rat (npr. Egipta), jemenska plemena su se držala plemenskih kodeksa ratovanja, te su poštovala niz sporazuma postignutih na lokalnom nivou, a neki od njih uključivali su i nesmetanu trgovinu katom koja je išla i kroz neprijateljske teritorije (Dresch 1993: 245).

Pored toga, antropološke studije o jemenskim plemenima potvrđuju da kat ima važno mesto u ceremonijalnim običajima Južne Arabije. Recimo, dobri primeri za to su ceremonije obrezivanja i svadbe. Kada je u pitanju ovo prvo, britanska antropološkinja Šila Ver, koja je radila terensku studiju u regionu Džabal Razih (*Ġabal Rāziḥ*) na severu Jemena, navodi da se obrezivanje tamo često izvodi u grupi, odnosno da se uglavnom organizuje za više dečaka slične starosne dobi. Samo obrezivanje se sprovodi na otvorenom, praćeno je pucanjem u vazduh iz vatrenog oružja i ritualnim plesovima, da bi posle popodnevne molitve gosti bili pozivani na kućni banket, tokom kojeg se pristupa žvakanju kata (Weir 2007: 40).

Kada su u pitanju svadbene proslave, one se u Jemenu održavaju odvojeno za muškarce i žene, pri čemu se tokom njih obavezno konzumiraju velike količine kata.⁸

⁷ Intervju sa stanovnikom Jemena iz oblasti Taiza, u kojoj se kat gaji u velikim količinama. – jun 2014.

⁸ Intervju sa stanovnikom Jemena iz oblasti Rajma (*Raymat*). Pored sprovedenog intervjua, autor rada je ovde imao uvid u fotografije i video zapise sa svadbene proslave, te se uverio da na pojedinim fotografijama doslovno svaka osoba konzumira kat – septembar 2016.

Ipak, u poslednje vreme ima dosta onih koji javno i argumentovano ističu loše strane ove navike i zbog toga će o direktnim i indirektnim lošim uticajima kata biti reči u posebnim poglavljima ovog rada.

4. Korišćenje i dejstvo

4.1 Ritual žvakanja

Izvan Jemena, na jezicima koji nisu arapski, za korišćenje kata se uglavnom koristi glagol žvakati. Međutim, na arapskom jeziku se koristi glagol koji ima značenje skladištiti (*hazzana, yuħazzinu, taħzim*), jer suština korišćenja kata nije u pukom žvakanju već u skladištenju tako sažvakanog lišća između vilice i obraza, gde i ostaju do kraja seanse, ispuštajući sokove koji sadrže stimulante. Kao što je već rečeno, kat je, ukoliko je to moguće, najbolje konzumirati istog dana kada je i ubran. U suprotnom, to bi trebalo učiniti najviše četiri dana posle branja, jer vremenom lišće gubi svežinu, aromu, ali i dejstvo (Weir 2007: 20).

Prilikom žvakanja i skladištenja lišća kata ova radnja se ponavlja dok se količina ne potroši, što čini da vremenom obraz postane viljivo nadut. Zbog toga se vrlo jasno primećuje kada neka osoba konzumira kat. Kat se često konzumira u grupi, to jest u krugu prijatelja i uglavnom uz vodu ili neko drugo piće, budući da dugotrajno žvakanje rezultira pojačanim lučenjem pljuvačke, pa je poželjno unositi tečnost kako bi se sprečila dehidracija. Međutim, žvakanje nikako nije strogo rezervisano za kuću, tako da se u masovnost korišćenja kata prolaznik može uveriti tokom samo jedne predvečernje šetnje Sanom. Zaista veliki broj prolaznika u ovo doba dana ima nadut jedan od obraza, dok je veličina lopte uskladištene u obrazu donekle i pitanje prestiža.

Ukoliko se osoba nađe u razgovoru sa nekim ko u tom trenutku žvaće, neretko će biti ponuđena. Međutim, odbiti kat nije sramota i sasvim je prihvatljivo zahvaliti se na ponudi. Zapravo, usput uzeti dva tri lista kata značilo bi zanemarivanje čitavog rituala, koji obično počinje u ranim popodnevničkim časovima, odmah posle ručka. Zbog toga je, ako postoji želja za upuštanjem u konzumiranje kata, najbolje učtivo odbiti ponudu, a zatim prvom sledećom prilikom kupiti sopstvenu dnevnu dozu na pijaci. Jemenci po pravilu najčešće budu veoma pozitivno iznenađeni kada čuju da stranac žvaće kat, a i prodavci takođe blagonaklono gledaju na strance koji kod njih kupuju lišće ove biljke.

U Jemenu se radnje uglavnom zatvaraju u ranim popodnevničkim časovima radi pauze za ručak. Među brojnim restoranima u Sani postoje oni koji rade od prepodnevničkih časova i takođe se zatvaraju tokom pauze za ručak, ali postoje i restorani koji rade samo tokom tih nekoliko sati.

Takvi su, između ostalih, i restorani koji prodaju samo siltu i njenu nešto bogatiju varijantu fahsu.⁹ Kako bilo da bilo, pauza za ručak ostavlja dovoljno vremena da obavi kupovina kata. Na pijaci je uglavnom prilično veliki izbor, a cene variraju. Prema rečima Jemenaca, cena kata se menja u zavisnosti od vremena, to jest od količine padavina.¹⁰ Samo cenkanje nije u toj meri popularno, iako se praktikuje s vremena na vreme. Sa druge strane, biranje kata može biti delikatnije pitanje. Biraju se grane sa svežijim, sočnijim, najčešće manjim, odnosno mlađim listovima. Kada se konačno napravi izbor svako od kupaca dobije svoju dnevnu količinu u zasebnoj kesi i konzumiranje na već opisani način može da počne. Oni koji se vraćaju na posao (tezge, restorane, prodavnice tehnike itd.) to čine na radnom mestu, dok drugi polaze kućama da tamo uživaju u žvakanju, često u društvu prijatelja.

Takođe, u Jemenu postoji jedna vrsta „okupljanja radi komunikacije”, odnosno makil (*maqīl*), na kojima se podrazumeva konzumiranje kata (Dresch 1993: 20), pa se ona mogu nazvati i svojevrsnim „kat seansama”. Atmosfera tokom ovih događaja je vrlo opuštena, pa oni predstavljaju i odličnu priliku za upoznavanje Jemenaca. Koliko kat svojim dejstvom utiče na dobru i opuštenu atmosferu teško je oceniti. Subjektivan osećaj je da mu dejstvo zaista nije jako i da je više stvar u celokupnom ritual, uklopljenom u prijatnu atmosferu, nego u samom dejstvu biljke. Ipak, s obzirom na to da se radi o biljci koja se, zbog određenih supstanci koje sadrži, u mnogim zemljama nalazi na listi zabranjenih, mi se nećemo u ovom radu zadržati na subjektivnim ocenama.

4.2 Dejstvo

Psihoaktivno dejstvo kod kata pripisuje se supstanci koja se zove katinon. Katinon je nestabilan, pa se brzo razlaže na katin i norefedrin. Ove supstance spadaju u grupu stimulativnih sredstava. Životinje koje su u laboratorijama podvrgnute testovima sa ovim jedinjenjima pokazale su simptome slične onim koje pokazuju korisnici kata. Međutim, kada se kat osuši katinon se raspada i ostaje samo katin koji ima slabije dejstvo i upravo je to razlog zbog kojeg se kat konzumira svež. Različiti su načini održavanja svežine kata, a na ulicama Sane najupečaljivije je zamotavanje u listove banane.

⁹ Silta i fahsa su dve varijante jemenskog paprikaša koje se najčešće prave sa goveđim mesom, krompirom, tikvicama i bamijama. Fahsa je suštinski isto što i silta, samo sa većom količinom mesa.

¹⁰ Zaključak baziran isključivo na osnovu nekoliko razgovora o ceni kata, načina branja itd. Postoji mogućnost da ima i drugih faktora koji utiču na cenu.

Prvo što upada u oči kada se razmotre efekti koje izaziva kat je to da izgleda kao da postoje dva međusobno kontradiktorna dejstva. Naime, kat osobu koja ga koristi čini budnijom i aktivnijom, što je takođe praćeno i osećajem povećanja telesne snage. Sa druge strane, kat usporava rad sistema organa za varenje i dovodi do gubitka apetita. Takođe se dovodi u vezu sa promenom boje zuba i drugim problemima slične prirode. I zaista se može primetiti da Jemenci često imaju problema sa zubima, ali za to mogu biti odgovorni brojni faktori i nije dokazano koliko sam kat ima uticaja na ovu pojavu.

Korišćenje kata takođe prouzrokuje povećanje krvnog pritiska, zatim ubrzano disanje, ubrzavanje pulsa, širenje zenica, povećanje telesne temperature, znojenje, nervozu, agresivno ponašanje, dok je pomenuti osećaj povećanja telesne snage naravno samo subjektivan, budući da se produktivnost zapravo smanjuje.

Najčešće se proces dejstva tokom konzumiranja kata deli na tri etape.

Prva etapa je etapa u kojoj se povećava budnost. Ona obično počinje oko 15 minuta po početku žvakanja. Tada se pojavljuju simptomi koji su već spomenuti u kontekstu povećanja budnosti.

U drugoj etapi, javlja osećaj unutrašnjeg mira i opuštenosti. Ova etapa počinje posle sat do sat i po vremena.

Treća etapa je etapa tenzije i nervoze kada može doći i do nasilnog ponašanja. Sa ovim simptomima autor studije se nije susretao, ali ipak treba imati u vidu da dejstvo može da varira od osobe do osobe, te zbog toga autorov lični utisak treba uzeti sa rezervom. Drugim rečima, dejstvo kata je, kao što je slučaj sa svim drugim manje ili više opojnim sredstvima, u nekim aspektima, individualna stvar. Faktori koji su relevantni po tom pitanju su: vrsta kata, dužina žvakanja i starost osobe koja žvaće.¹¹

Sami Jemenci su uglavnom svesni štetnog uticaja kata, ali su spremni i da iznesu argumente u njegovu odbranu, a oni su sledeći:¹²

- Kat je važan faktor uklapanja u jemensko društvo;
- Mnogo je slabiji i manje opasan od svih drugih opojnih sredstava;
- Kat je sjajno sredstvo za socijalizaciju i sam po sebi predstavlja razlog za okupljanje i druženje;

¹¹ Podaci su iz teksta o katu, nepoznatog autora. O relevantnosti podataka iznetih u tom tekstu diskutovano je sa Muhsinom Radžihom, profesorom arapskog jezika iz Sane.

¹² Intervjui sa stanovnicima Sane, kao i stanovnicima provincije Mahvit, obavljani tokom jula i avgusta 2006. godine.

- Neki Jemenci smatraju da kat pomaže u lečenju brojnih bolesti. Najčešće se dovodi u vezu sa lečenjem šećerne bolesti. Ovakvo njegovo dejstvo nije naučno utemeljeno, a protivnici kata najčešće to objašnjavaju efektom gubitka apetita koji kat zaista ima. Zbog toga osoba koja konzumira kat u proseku manje jede, a i uzima dosta tečnosti što bi trebalo da ublaži probleme sa šećerom u krvi.

Takođe, u vezi sa štetnošću kata, treba spomenuti studiju pod naslovom *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse* (Nutt, King, Saulsbury, Blakemore 2007: 1047–1053), u kojoj su analizirani nekoliko aspekata štetnosti droga.¹³ Kat se, prema ovoj studiji, po sva tri analizirana parametra štetnosti, nalazi daleko iza najopasnijih droga (npr. heroin i kokain), ali takođe je svrstan i značajno iza alkohola i duvana (preciznije – nikotina), koji se legalno konzumiraju širom sveta. Prema tome, može se zaključiti da teorija o niskoj štetnosti kata ipak ima izvesno naučno utemeljenje.

Dakle, konačan zaključak o dejstvu kata je da on definitivno ima određena štetna dejstva, koja bi eventualno mogla dodatno biti istražena, budući da ne postoje jasni dokazi da je on štetniji od nekih supstanci, koje se generalno smatraju dozvoljenim. Međutim, osim uticaja na telo, kat bez sumnje ima još štetnih efekata o kojima će biti reč u narednom delu rada.

5. Kat i voda

U odnosu na okolne države Jemen se ističe povoljnijom klimom i sa te strane, u teoriji, ima bolje uslove za život. Planine koje se protežu duž čitavog nekadašnjeg Severnog Jemena veoma su visoke, a preko dvadeset planinskih vrhova prelazi nadmorsku visinu od tri hiljade metara. Sam glavni grad Sana nalazi se na nadmorskoj visini od preko dve hiljade metara.¹⁴ Velika nadmorska visina uzrokuje mnogo niže temperature nego u ostalim državama u regionu, pa se tako recimo u Sani dnevna temperatura u avgustu kreće naješće između dvadesetog i tridesetog podeoka, dok uveče pada ispod dvadesetog podeoka. U januaru,

¹³ Fizička i društvena štetnost, kao i stepen razvijanja fizičke zavisnosti.

¹⁴ Uglavnom će biti reč o klimi i uslovima za život u delu koji je nekada pripadao Severnom Jemenu. Naime, u planinskom delu Jemena živi većina stanovništva. Značajniji broj stanovnika još živi u nekim gradovima na moru poput Adena (drugi najveći grad u zemlji i nekadašnji glavni grad Južnog Jemena) ili Hodeide (najveća luka na Crvenom moru). Veliki deo nekadašnjeg Južnog Jemena je pod pustinjom i tu, naravno, ne živi značajan procenat populacije.

koji je najhladniji mesec, temperatura noću pada i do dva do tri stepena, ali preko dana raste do 20 stepeni celzijusa, pa čak i preko toga. Što je još važnije, klima u ovom delu Jemena nije potpuno suva, već postoji nekoliko izuzetno kišnih perioda. Padavine su, recimo, u avgustu veoma učestale, a karakterišu ih popodneveni pljuskovi koji traju oko pola sata do sat i mogu biti, bezmalo, svakodnevni.¹⁵ Sve u svemu, Jemen ima potencijal da uzgaja određene poljoprivredne kulture, a taj potencijal je kroz istoriju i korišten pa je tako između 15. i 18. veka luka Moha¹⁶ bila glavna trgovinska luka u regionu, a Jemenci su zarađivali bogatsvo od trgovine kafom. Kafa se i danas uzgaja, a takođe i grožđe, banane, mango, pamuk i tako dalje. Međutim, ovih kultura je sve manje, a obradivu površinu sve češće zauzima kat, pre svega zbog velike zarade koju donosi proizvođačima. Zbog toga je danas sve veća površina obadive zemlje pod katom. Ovo naravno predstavlja problem, jer kat niti može da se izvozi, niti da se koristi u prehrambene svrhe. Takođe, postoji još jedna, verovatno i alarmantnija situacija u vezi sa katom. Naime, katu nije dovoljna količina padavina koju dobija na godišnjem nivou već mora obilato da se navodnjava. U kombinaciji sa ogromnim prirodnim priraštajem, gde je Sana grad sa najvećim rastom u svetu među glavnim gradovima, a treća na listi rasta među svim svetskim urbanim sredinama,¹⁷ i siromaštvom, dobija se katastrofalno stanje sa aspekta osnovnih uslova za život. Jemen najviše zavisi od rezevoara u kojima se prikuplja voda, a koji se iz godine u godinu smanjuju. U Sani trenutno ima vode, ali procenjuje se da bi u narednih nekoliko godina glavni grad Jemena mogao ostati bez upotrebljive vode,¹⁸ pa je stoga Sana verovatno jedini glavni grad na svetu koji pati od ovako ozbiljnog problema ove prirode, a stanje je dodatno pogoršano ratnim dešavanjima koja su pojačana tokom 2015. godine.

Jemenu je potrebna jasna i kompleksna strategija da bi se izbio sa ovim problemom. Međutim, problemi u ovoj državi su brojni, a ona je već duže vreme praktično u rasulu. Predsednik je u egzilu, u toku su vazdušni napadi koalicije predvođene Saudijskom Arabijom, dok se ne zemlji vode sukobi između više zaraćenih strana. Humanitarna situacija u Jemenu je vrlo alarmantna i u toj zemlji danas ima preko dva

¹⁵ Na primer, u avgustu 2006. kiša je u Sani padala doslovno svakodnevno u periodu od oko 20 dana i to uvek u kasnim popodnevnim časovima.

¹⁶ Moha (Al-Muḥā) je grad po kojem je i moka kafa dobila ime.

¹⁷ http://www.citymayors.com/statistics/urban_growth1.html, приступљено 30. 10. 2015.

¹⁸ <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/apr/02/water-scarcity-yemen-conflict> – приступљено 05. 11. 2015.

miliona interno raseljenih ljudi,¹⁹ blizu sedam miliona ljudi je direktno ugroženo zbog nedostatka hrane,²⁰ a tokom 2017. godine izbila je i epidemija kolere.²¹ Sve u svemu, iluzorno je očekivati i izradu, a naročito ne sprovođenje plana za konstruktivno rešavanje problema sa vodom, prouzrokovanih porastom populacije i trošenjem velikih količina iste na navodnjavanje kata.

Kat je u Jemenu za neke važan deo svakodnevice, za druge je značajan izvor zarade. Trgovinu njime nije zaustavio ni građanski rat šezdesetih godina dvadesetog veka, kada su „putevi kata” nesmetano cirkulisali kroz neprijateljske teritorije, a slično je i danas, kada trgovina katom ponovo igra značajnu ulogu u ekonomiji zaraćenih strana.

U svakom slučaju, poput drugih važnih elemenata bogate jemenske kulture, kat će zasigurno opstati i u ovim teškim vremenima koja su zadesila Južnu Arabiju, dok je za rešavanje vrlo problematične situacije sa vodom preduslov politička stabilizacija regiona, a ona, nažalost, nije na vidiku.

6. Zaključak

Rad je, kao što je navedeno i u uvodu, imao za cilj upoznavanje čitaoca sa jednim važnim delom jemenske kulture. Svesni činjenice da je ovaj fenomen interesantan iz više aspekata, trudili smo se da iznesemo najvažnije detalje vezane za poreklo ove navike, zatim za sam ritual žvakanja, a kako bi slika bila što kompletnija, uvršteni su i delovi o dejstvu kata na organizam, kao i kratak osvrt na problem sa vodom, koji je delimično prouzrokovao korišćenjem lišća ove žbunaste zimzelene biljke.

Blizina Rogu Afrike doprinela je međusobnom uticaju kultura Jemena i Istočne Afrike. Jedan od značajnijih i svakako najupečatljivijih primera je upravo korišćenje biljke kat, čiji se koreni vezuju za Etiopiju. Vremenom je, međutim, ovaj običaj, u najširem obimu prihvaćen u Jemenu i danas se korišćenje kata uglavnom vezuje za ovu zemlju, iako se žvakanje kata praktikuje i u pojedinim delovima Afrike. Kada kažemo da je prihvaćen u najširem obimu, ne mislimo samo na masovnost korišćenja, već i na važnost mesta koju ova biljka zauzima u društvom životu. I zaista, kat je svojevrsni društveni lepak i povod za razgovor, bilo da se

¹⁹ <http://www.unhcr.org/afr/news/press/2017/2/58ac0b170/yemens-brutal-conflict-pushing-million-displaced-return-danger-joint-unhcr.html> – pristupljeno 01. 10. 2017.

²⁰ <https://www.theguardian.com/global-development/2017/mar/16/yemen-conflict-7-million-close-to-famine> – pristupljeno 05. 10. 2017.

²¹ <http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2017/06/yemen-world-worst-cholera-outbreak-mapped-170627110239483.html> – pristupljeno 01. 10. 2017.

radi o razgovoru neformalnog tipa ili pak o ozbiljnom poslovnom razgovoru.

Studije koje se bave analizom štetnih dejstava kata dokazale su da konzumiranje ove biljke ima neke negativne efekte, ali nije dokazano da su oni veći od štetnih dejstava koja prouzrokuju pojedine supstance koje se generalno u svetu ne tretiraju kao ilegalne. Štaviše, do sada urađene studije navode da su stepen stvaranja fizičke zavisnosti i štetnost kata po organizam uglavnom bili niži nego kod supstanci sa kojima je upoređivan. Ipak, imajući u vidu da je Ustav Jemena pisan tako da bude u skladu sa šerijatom, a da se u drugim zemljama sa zakonima sličnog profila kat tretira kao droga, jasno je zbog čega ovaj običaj otvara brojne polemike u jemenskom društvu, a i u arapskom svetu uopšte.

Konačno, prikazan je problem koji se tiče uticaja uzgajanja biljke kat na smanjenje rezervi vode. Podaci o lošoj situaciji sa vodom u Jemenu zaista su frapantni, ali trenutna politička situacija ne daje nadu da će u Jemenu doći do bilo kakvih konstruktivnih rešenja, ni po ovom, ni po pitanju brojnih drugih problema.

Literatura

- Asrar, S. 2017. 'Yemen: 'World's worst cholera outbreak' mapped'. Al-Jazeera. [Online]. Available: <http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2017/06/yemen-world-worst-cholera-outbreak-mapped-170627110239483.html> [01.10.2017]
- Black, I. 2008. 'The Curse of Yemen'. The Guardian. [Online]. Available: <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/12/yemen> [01.11.2015].
- City Majors Statistics. 2017. 'The world's fastest growing cities and urban areas from 2006 to 2020'. [Online]. Available: http://www.citymayors.com/statistics/urban_growth1.html [30.10.2015].
- Dresch, Paul. 1993. *Tribes, Government and History in Yemen*, New York: Oxford University Press.
- Macleod, H., Vidal, J. 2010. 'Yemen Threatens to Chew Itself to Death over Thirst for Narcotic Qat Plant'. The Guardian. [Online]. Available: <https://www.theguardian.com/environment/2010/feb/26/yemen-qat-water-drought> [25.11.2016].
- Nutt, David., King, Leslie., Saulsbury, William., Blakemore, Colin. 2007. Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse, *Lancet* 369, 1047–1053.
- UNHCR. 2017. 'Yemen's Brutal Conflict Pushing One Million Displaced to Return to Danger' (Joint UNHCR-IOM Press Release). UNHCR. [Online]. Available: <http://www.unhcr.org/afr/news/press/2017/2/58ac0b170/yemens-brutal-conflict-pushing-million-displaced-return-danger-joint-unhcr.html> [01.10.2017].

- Robinson, G.E., Wilcox, O., Carpenter, S., Al-Iryani, A.G., 2006. 'Yemen Corruption Assessment', United States Agency for International Development. [Online]. Available: <http://www.yemenwater.org/wp-content/uploads/2013/03/yemen-corruption-assessment.pdf> [01.12.2016.]
- Roopnarine, L., Wintour, P., Deghan, S.K., Alghobary, A. 2017. 'Yemen at 'point of no return' as conflict leaves almost 7 million close to famine'. The Guardian. [Online]. Available: <https://www.theguardian.com/global-development/2017/mar/16/yemen-conflict-7-million-close-to-famine> [05.11.2017].
- Varisco, D.M. 2009. 'Tracing the History of Qat'. [Online]. Available: <http://tab-sir.net/?p=899> [01.12.2016].
- Weir, Shelagh. 2007. *A Tribal Order: Politics and Law in the Mountains of Yemen*, British Museum Press.
- Whitehead, F. 2015. 'Water scarcity in Yemen: the country's forgotten conflict'. The Guardian. [Online]. Available: <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/apr/02/water-scarcity-yemen-conflict> [05.11.2015]
- WHO. 'Khat Chewing in Yemen: turning over a new leaf.' World Health Organization. [Online]. Available: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/> [02.11.2015.].

QAT PLANT AS A CULTURAL PHENOMENON OF YEMENI PEOPLE

Summary

The region of South Arabia is home to many ancient civilizations which though history resulted in creation of a very rich culture. Due to different factors, this culture is now in many ways different from the rest of the Arab World. One of its most significant features is chewing the leaves of a plant called Qat (*Catha Edulis*). Its significance lies in the fact that it plays a very important role in Yemeni society but also in the fact that it is considered a narcotic in the most countries of the World.

This paper, titled *The Qat Plant as a Cultural Phenomenon of Yemeni People* deals with several aspects of the consumption of qat, with the goal to introduce a reader to a very important part of Yemeni culture, but also to the dangers that come as its direct or indirect consequence.

Keywords: Qat, Yemen, Sana'a', culture, narcotic